

Donator: Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava

Fond za zaštitu i ostvarivanje
manjinskih prava

Fond za zaštitu i ostvarivanje
manjinskih prava

ANALIZA - BOŠNJACI U MEDIJIMA

NVU “UDRUŽENJE ZA DEMOKRATSKI
PREOBRAŽAJ”

SEPTEMBAR 2023

Ova publikacija odražava isključivo stavove autora i Fond se ne može smatrati odgovornim za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.

Sadržaj:

Uvod

Opšti podaci

Pregled objava

Metodologija, zaključci i preporuke

POPIS TABELA:

- ♦ *Tabela 1. Broj objava po medijima pojedinačno (pregled po mjesecima)*
- ♦ *Tabela 2. Broj objava po rubrikama*

NVU “UDRUŽENJE ZA DEMOKRATSKI PREOBRAŽAJ”

SEPTEMBAR 2023

Ova publikacija odražava isključivo stavove autora i Fond se ne može smatrati odgovornim za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njoj.

UVOD

Crna Gora je Ustavom definisana kao građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava. Ustav Crne Gore garantuje ljudska prava svojim građanima među kojima i prava na slobodu vjeroispovijesti. Upravo ove slobode često su, u nedostatku adekvatnog institucionalnog odgovora zloupotrebljavane kako od strane samih građana, tako i od strane mnogih uticajnih političara, državnika i medija. Podjele na osnovu vjerske ili nacionalne pripadnosti osnažuju se kroz jačanje osjećaja pripadnosti, koja implicira netrpeljivost prema drugim vjerskim ili nacionalnim zajednicama. Ovakva podijeljenost društva pogodno je tle za mobilisanje građana na osnovu ovih poriva, što u velikoj mjeri eksploatišu predstavnici političkih partija a samim tim i mediji u kontekstu svoje nepristrasnosti. U ovom kontekstu treba posmatrati i prisustvo informacija o Bošnjacima kao autohtonom narodu u Crnoj Gori, Kod slučajeva vjerske ili nacionalne mržnje, predstavnici političkih partija šalju poruke koje istovremeno pozivaju na pomirenje i izazivaju snažne emotivne naboje podjela na osnovu političke pripadnosti.

POPIS GRAFIKONA:

- ♦ **Grafikon 1.** *Mjesečni trend broja medijskih objava*
- ♦ **Grafikon 2.** *Tematska podjela publiciteta (broj objava)*
- ♦ **Grafikon 3.** *Procentualni udio tema*
- ♦ **Grafikon 4.** *Broj objava po medijima pojedinačno – Teme*

Mediji na ovakvo ponašanje ostaju nijemi i puko prenose poruke funkcionera i političara, nerijetko odabirajući naslove u kojima su odmah vidljive nepoželjne konstrukcije i optužbe. Poželjno je, kada su u putanju ovakve teme, postići senzibilitet potrebe naglašavanja prvo afirmativnih poruka. Dakle, mediji bi, kada je o ovako osjetljivim temama riječ, svakako trebalo da pristupe sa dužnom novinarskom pažnjom i pridržavaju se načela novinarskog kodeksa, izbjegavaju senzacionalističke naslove i komentare, zapaljive riječi i narative, te profesionalnim pristupom u izvještavanju doprinesu smanjenju tenzija i netrpeljivosti. Identitet Bošnjaka je česta meta diskriminatornog odnosa medija u Crnoj Gori. Svjedoci smo čestog negiranja identiteta Bošnjaka i svega što je bošnjačko uključujući i historijsku faktografiju. Posebno zabrinjava činjenica da su Bošnjaci često diskriminirani putem javnih medija. Potreba da se nečiji identitet negira, s psihološkog aspekta, je očit pokazatelj nesigurnosti u samoidentifikaciji. Multifaktorijalna osnova negiranja identiteta Bošnjaka je stara koliko i Bošnjačka etnonacionalna grupa. Historija svjedoči da je identitet Bošnjaka bio metom različitih ideologija, krenuvši od srednjovjekovne Bosne i intencije velikih sila da se dobri Bošnjani prisilno deidentificiraju. Intencije za deidentifikacijom Bošnjaka se nisu smirile ni u savremenom diskursu različitih skupina i ideologija, koji negiranjem identiteta Bošnjaka, teže da prisvoje Bošnjačku historiju, pisce, umjetnike, naučnike, i u konačnici cijelu etnonacionalnu skupinu.

Posmatrani mediji:

- Vijesti
- DAN
- Pobjeda
- Dnevne novine

Posmatrani period:

April-Septembar 2023

Parametri analize:

- broj objava po tipovima medija,
- broj objava po medijima pojedinačno,
- trend po mjesecima,
- podjela po rubrikama

Tematska podjela:

- politika
- ekonomija
- kultura
- društvo

Kroz empirijsko istraživanje, želimo ukazati na konkretne nedostatke kako u broju objava koji se tiču Bošnjaka u Crnoj Gori tako i nedostatke adekvatnog obrađivanja ne tako malog broja tema koje se tiču posebnosti bošnjačkog bića u Crnoj Gori te nezainteresovanost za teme koje se tiču Bošnjaka. Kao konačan cilj ovo istraživanje ima da utiče na smanjenje marginalizacije bošnjačke nacije u Crnoj Gori te konkretnim podacima utiče na promjenu uređivačke politike u ovom dijelu ali i potencijalnu edukaciju i povećanje senzibilnosti samih novinara za sve teme od značaja za očuvanje identiteta ove nacionalne manjine.

Opšti utisak je da uređivačka politika medija u Crnoj Gori ima na marginama svoje pažnje nacionalnu manjinu Bošnjaci a da novinari vrlo rijetko i površno obrađuju teme koje su vezane za nacionalne, etničke, kulturne i vjerske posebnosti ove nacionalne manjine.

Nažalost, izvještavanje koje često nejasno izvještava o Bošnjacima je posljedica prije svega neznanja ali i nedovoljne zainteresovanosti novinara o ovim temama. Itekako prepoznamo potrebu da kod novinara ovih medijskih kuća ostvarimo određene promjene.

Upravo negiranje identiteta Bošnjaka u konačnici ima za cilj da taj narod gubitkom svoga identiteta, izgubi političku moć, naciju, te da se u očima drugih naroda predstave kao narod bez političkog subjektiviteta. Znajući da su mediji najjače sredstvo uticaja na široke mase, sistemski i sistematično se pristupa odnosu prema identitetu Bošnjaka. Javni servisi, koji bi u pravilu trebali da služe narodu, kao posljedica političkog uticaja, i gotovo potpunog odsustva profesionalnosti u novinarstvu, dopustili su da se u medijima skoro u potpunosti marginalizuje predstavljanje Bošnjaka, njihove kulture, jezika i običaja.

U Crnoj Gori se dešava emancipacijski i politički proces, posebno kod Bošnjaka i Crnogoraca, jer ta dva naroda između dva svjetska rata nisu bila priznata. Bošnjaci u Crnoj Gori žele slobodu izbora vlastitog identiteta. Žele ravnopravan tretman i ništa više. U svakoj mogućoj poziciji, Bošnjaci su pokazali suverenistički stav, što je pokazatelj da je riječ o autohtonom narodu, koji ovu zemlju osjeća svojom. Bošnjaci u Crnoj Gori su se uvijek zalagali za državu u kojoj je vladavina prava osnovni preduslov. Država koja se zasniva na vladavini prava, može biti garancija opstanka ovog naroda. Bošnjaci u Crnoj Gori prema popisu iz 2011. godine čine 8,65 odsto stanovništva.

Uglavnom su koncentrisani u sjeveroistočnom dijelu zemlje, gdje čine većinu ili relativnu većinu u opštinama Rožaje, Plav, Petnjica i Gusinje. Bošnjaci su politički aktivni i organizovani kroz različite stranke i organizacije. Bošnjaci u Crnoj Gori jedna od najsiromašnijih i najugroženijih etničkih grupa. Prema podacima iz 2013. godine, stopa siromaštva među Bošnjacima je bila 23 odsto, što je znatno više od prosjeka zemlje koji je bio osam odsto. Bošnjaci su takođe suočeni sa visokom stopom nezaposlenosti, niskim nivoom obrazovanja, lošim uslovima stanovanja i nedostatkom infrastrukture.

Višedecenijsko zaostajanje i potiranje bošnjačkog identiteta, posebno u medijima, uslovalo je da su sadržaji koji se bave društvenim položajem i identitetom, kulturom i jezikom Bošnjaka nedovoljni, sporadični, loše koncipirani, često i tendenciozni sa stereotipima koji često i uvredljivo prikazuju Bošnjake. Bošnjaci treba da imaju sopstvene medije, kako pisane, tako i elektronske, koji će na pravi način javnosti pružati informacije o bošnjačkoj kulturi, politici, jeziku, historiji. Takođe, potrebno je da javni servis i lokalni mediji u svojim programskim šemama posvete pažnju temama koje se tiču bošnjačke duhovnosti. U suprotnom, medijska scena će, što se tiče prisutnosti Bošnjaka, uglavnom ostati nepromijenjena. Ti mediji bi na autentičan način, uz poštovanje profesionalnih standarda, informisali o društvenom životu Bošnjaka, bavili se njihovim položajem i statusom i prezentovala nacionalni, kulturni, jezički i vjerski identitet.

Kada je riječ o vrsti medija u kontekstu jačanja kulturnog identiteta manjina, štampa predstavlja vrstu medija koja je isključivo medij aktivističkog djelovanja pojedinaca iz manjinskih grupa, a ne samih manjina. Zbog finansijskih i drugih problema svjedoci smo brojnih neuspjelih pokušaja pokretanja novina i časopisa. Televizija je medij koji čini manjine vidljivim na najefikasniji način, ali je i najskuplji medij. Osim toga, kao što je već rečeno, televiziju kao medij uglavnom kontrolišu političke strukture. No, medij koji se najviše može koristiti kada je u pitanju ovaj specifični kontekst je internet koji omogućava manjinama, bez obzira na njihovu teritorijalnu i drugu pripadnost, da se predstave na najprihvatljiviji način i međusobno komuniciraju u virtuelnom prostoru. Dakle, podjele između manjine i većine mogu nestati uspostavljanjem horizontalne mreže kulturnih identiteta u virtuelnom prostoru koji pripada i svima i nikome.

Cilj analize, izuzev utvrđivanja broja objava u kojima se pominju Bošnjaci, jeste i provjera načina na koji se ovaj pojam koristi. U svim zabilježenim objavama provjeravao se kontekst, odnosno da li se o posmatranoj temi, u ovom slučaju o pripadnicima jednog naroda, govorilo pozitivno, negativno ili neutralno.

Medijsko predstavljanje i adekvatna zastupljenost u medijskom sadržaju je od izuzetnog značaja za očuvanje nacionalne posebnosti i identiteta jedne nacije.

Mediji predstavljaju najveći dio šireg informacionog i komunikacionog sistema, u okviru kojeg djeluju i manjinski mediji. U ovom konkretnom slučaju, uloge države i javnih službi države, čije su politike prema manjinama i njihova operacionalizacija u okviru medijske politike, izuzetno značajne, u velikoj mjeri zavise od toga da li se manjinski mediji ili medijski sadržaji odnose na život a kultura manjina će se podsticati, relativizovati, ignorisati ili čak sprječavati. Prije svega, važno je naglasiti razliku između prisustva manjina u medijima i medija samih manjina. Prvi aspekt se odnosi na prisustvo manjina i njihovu društvenu (ne) vidljivost u tzv. većinskim medijima, dok se drugi aspekt odnosi na medije samih manjina, koji su u funkciji komunikacije unutar manjinske zajednice.

Zona razgraničenja između ove dvije podjele nikada nije bila striktno definisana, pa se u određenom broju slučajeva može govoriti o manjinskim redakcijama unutar većinskih medija. Ove redakcije su veoma važne, makar bile samo idealnog tipa. Time se gradi prihvatanje, razumijevanje, ali i naglašava veoma važna uloga medija u izgradnji i jačanju kulturnih identiteta zajednice, usmjeravanju njihovog kulturnog, društvenog i političkog aktivizma i definisanju njihovog odnosa prema većinskoj i drugim manjinskim grupama. U osnovi, pomažu građanima, posebno mladima da se upoznaju sa postojanjem različitih kulturnih identiteta, što umnogome potvrđuje edukativni karakter medija.

Unapređenje bošnjačkih štampanih medija-novina, časopisa i magazina; ustanovljavanje adekvatnih programskih sadržaja u javnom rtv servisu i lokalnim medijima za Bošnjake i na bosanskom jeziku i formiranje redakcija u tim medijima koje bi se bavile ovom oblašću, Crna Gora bi napravila veliki demokratski iskorak i pokazala da je društvo koje baštini slobodu medija.

Način na koji mediji danas izvještavaju o Bošnjacima tematski i u odnosu na poziciju u samom sadržaju, ukazuje da se pojam Bošnjaci kao manje brojni narod u najvećem broju koristio u političke svrhe kako od političkih predstavnika, tako i od predstavnika ostalih političkih partija, pojedinaca, samih medija i predstavnika pojedinih državnih institucija. Sa druge strane vrlo malo se govori o sistematskim problemima manje brojnih naroda, a to su ekonomska pitanja (zapošljavanje, egzistencija i sl.). I dalje se nedopustivo malo govorilo i o kulturi, tradiciji i istoriji Bošnjaka.

OPŠTI PODACI

Projekat Bošnjaci u medijima podrazumijeva analizu odnosa najvećih medija u Crnoj Gori prema nacionalnoj manjini Bošnjaci u Crnoj Gori. Analiza odnosa medija prije svega se odnosi na tretiranje nacionalne manjine Bošnjaci u broju pojavljivanja u medijskim sadržajima, kao i analiza samog sadržaja objava u kojima se pominju Bošnjaci. Trend nepoznavanja razlike od između pojmova Bošnjak - kao pripadnik nacionalne zajednice i pojma musliman - koja određuje pripadnost vjerskoj zajednici i vjeri Islamu. Ova nejasnoća u izvještavanju, često dovodi do pogrešnog informisanja konzumenata informacije a posebno u percepciji građana drugih nacionalnih zajednica što predstavlja veliki problem. Predmet jedne ovakve analize biće najznačajniji štampani mediji u Crnoj Gori (Vijesti, Dan, Pobjeda, Dnevne novine) u vremenskom periodu od 6 mjeseci.

Cilj analize, izuzev utvrđivanja broja objava u kojima se pominju Bošnjaci, jeste i provjera načina na koji se ovaj pojam koristi. U svim zabilježenim objavama provjeravao se kontekst, odnosno da li se o posmatranoj temi, u ovom slučaju o pripadnicima jednog naroda, govorilo pozitivno, negativno ili neutralno.

Postojanje i funkcioniranje potpuno ravnopravne i dvosmjerne fluktuacije informacija u društvu nije nigdje postignuto, ali se može reći da su ona društva koja se smatraju istinski demokratskim i čiji su temelji zasnovani na vladavini prava bliska tome cilju.

Mnogi medijski teoretičari i sociolozi smatraju da je određeno društvo bliže demokratiji ako je uloga medija važnija i svrsishodnija, jer je kroz medije moguće predstavljati brojne i različite društvene i kulturne grupe, njihove interese i vrijednosti. Takve smjernice čine svako društvo otvorenim društvom. Naprotiv, neki od problema koji još nisu dovoljno demistifikovani su mehanizmi zatvaranja društva, putem medija, posebno u zemljama Zapadnog Balkana. Stare i krute ideološke matrice i dalje su bile vrlo česte i uticajne i iznova se iznova stvaraju u medijskoj sferi. Ovome treba dodati posebno umjetničku i naučnu sferu. Jedan od najboljih primjera kada su u pitanju mediji i kulturni identitet zajednice svakako je pitanje uloge i značaja medija posebno za manjine i njihove kulturne identitete. Odavno je poznato da se demokratičnost jednog društva ogleda u njegovom odnosu prema manjinama. Također, jedan od osnovnih elemenata jačanja kulturnog identiteta multietničke zajednice je upravo u jačanju vidljivosti manjina te zajednice. U Crnoj Gori dalje postoje aktuelne etnički motivisane podjele između većine i manjina, koje su još uvijek politički instrumentalizirane.

Metodologija, zaključci i preporuke

Svaka analiza uloge i značenja medija u određenom društvu, polazi od nesporne činjenice da mediji djeluju i razvijaju se paralelno sa razvojem društva i njegovim karakteristikama. Društveni razvoj je proces koji se lokalno i globalno manifestuje brojnim specifičnostima, pa je odnos medija i društva stalni predmet istraživanja u mnogim društvenim naukama. Mediji komuniciraju sa strukturama društva putem poruka određenog sadržaja. Mediji mogu prenijeti ovu poruku između brojnih društvenih grupa ili između javnih institucija i javnosti i na taj način održavati i usmjeravati dinamiku društvenih struktura. Ako medije posmatramo na nivou posrednika poruke, onda se uočava njihova tehnička struktura, prisustvo određenih vrsta, pojava i karakteristike novih vrsta i promene postojećih vrsta i način na koji se prilagođavaju.

U tehničkom smislu, mediji uvijek odražavaju njihov odnos prema nosiocima društvene moći određenog društva. Drugim riječima, za prenošenje poruke uvijek se koristi medij koji će najefikasnije komunicirati u odnosu između nosioca društvene moći i medija unutar date društvene strukture.

Da li su Bošnjaci bili glavna tema objave, provjeravalo se kroz parametar koji pomaže da se još preciznije utvrdi stepen prisustva teme, odnosno informacija koje se tiču Bošnjaka u medijima, odnosno, da se provjeri da li su objave u cjelosti posvećene Bošnjacima ili se oni „usputno pominju“.

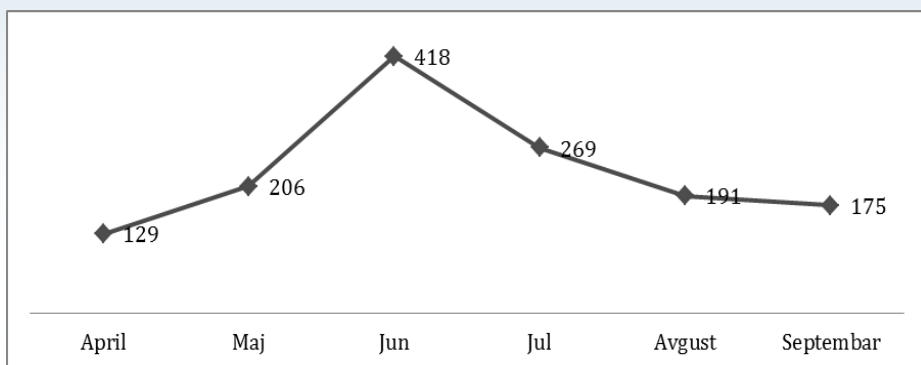
Preko tematske podjele selektovanih objava odgovorilo se na pitanje u vezi sa kojom glavnom temom/oblasti koju mediji obrađuju se najviše pominju Bošnjaci, što takođe doprinosi stvaranju jasnije slike o prisustvu Bošnjaka u medijima.

Svi parametri, kao i broj objava u analizi, posmatrani su i po medijima pojedinačno, sa ciljem utvrđivanja eventualne razlike u izvještavanju kod različitih medija.

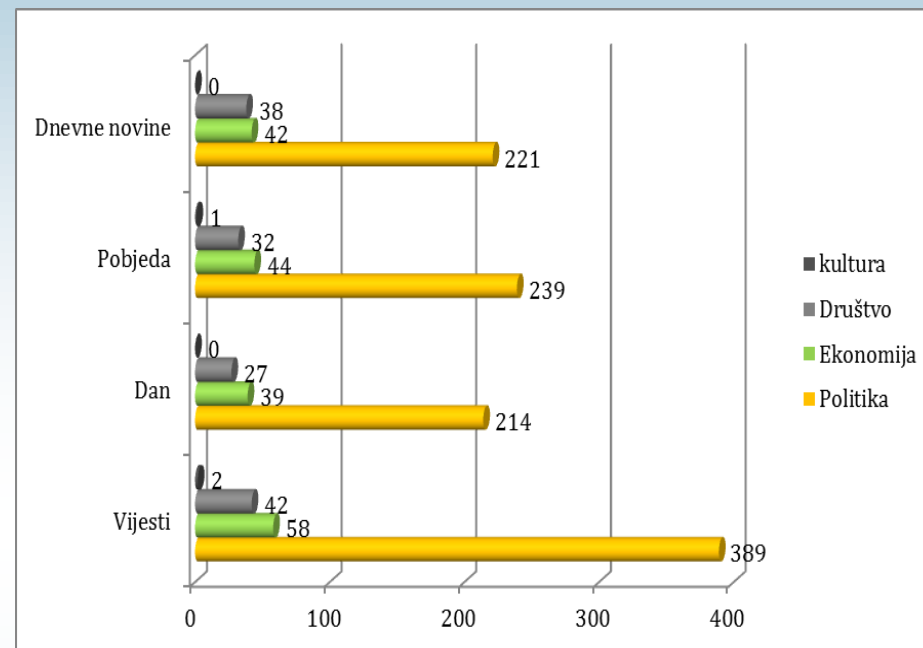
U konačnom, analiza stvara jasnu sliku o tome koliko često i na koji način su Bošnjaci pominjani u periodu od 6 mjeseci u 2023 godini.

PREGLED OBJAVA

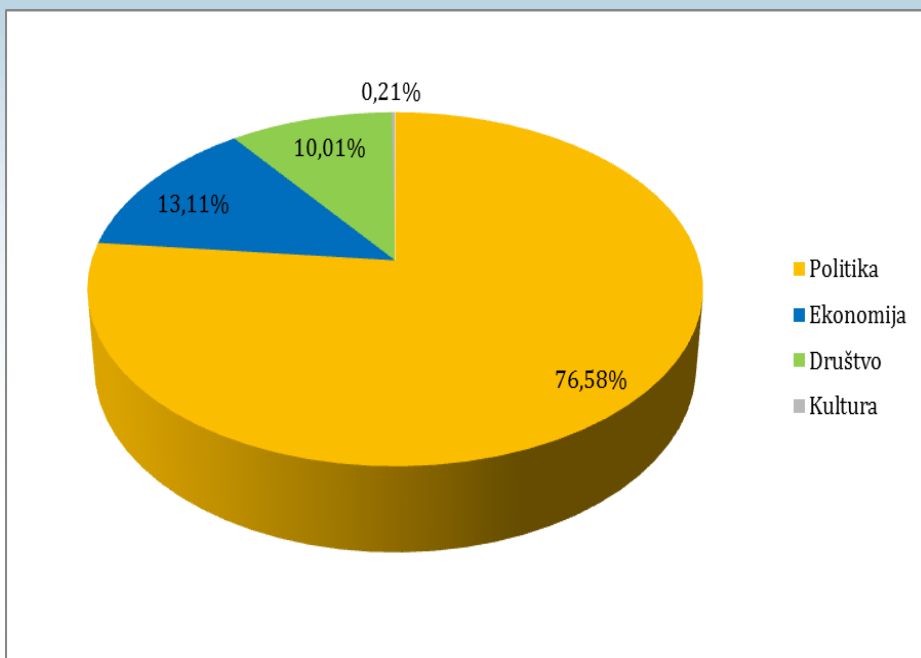
U posmatranom periodu evidentirano je 1388 medijskih objava u kojima se pominje ključna riječ Bošnjak i izvedenice te riječi. Ovo je, velikim dijelom, posljedica izražene medijske aktivnosti Bošnjačke stranke (BS) i njenih predstavnika u posmatranom periodu.

Grafikon 1. Mjesečni trend broja medijskih objava

Grafikon 4. Broj objava po medijima pojedinačno –Teme

Grafikon 3. Procentualni udio tema

	April	Maj	Jun	Jul	Avgust	Septembar
<u>Vijesti</u>	42	72	149	97	68	63
<u>Dan</u>	27	41	84	58	36	34
<u>Pobjeda</u>	31	48	94	55	46	42
<u>Dnevne novine</u>	29	45	91	59	41	36
<u>UKUPNO</u>	<u>129</u>	<u>206</u>	<u>418</u>	<u>269</u>	<u>191</u>	<u>175</u>

Tabela 1. Broj objava po medijima pojedinačno (pregled po mjesecima)

Značajan broj medijskih objava u kojima je uočeno prisustvo informacija o Bošnjačkom narodu imaju političku pozadinu, a dijelom se dotiču i ljudskih prava. Promjena vlasti na prethodnim parlamentarnim izborima dovelo je do očekivanih političkih a u skladu sa tim i kadrovskih promjena u državnim organima, što je uzrokovalo priču o potencijalnom revanšizmu i stavljaju u nepovoljan položaj pripadnika bošnjačkog naroda u Crnoj Gori. Navedeno ukazuje da je mjesečna i dnevna oscilacija u broju plasiranih medijskih objava očekivana, odnosno da je broj objava varirao u odnosu na konkretan događaj ili aktuelnost.

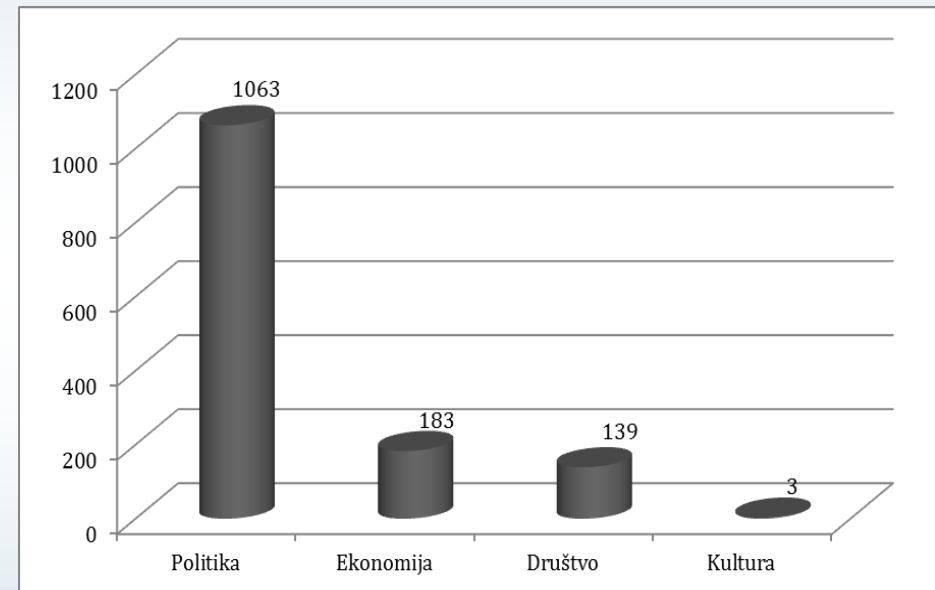
Posmatrano po rubrikama, najviše objava u kojima je evidentirano pominjanje teme Bošnjak/Bošnjaci našlo se u rubrici politik, zatim društvo, dok je broj medijskih objava plasiranih u okviru rubrika kultura i ekonomija izrazito mali.

Ovakvo stanje stvari, odnosno način pozicionira medijskih objava od strane medija, ukazuje da se pojam Bošnjaci kao manje brojni narod u najvećem broju koristio u političke svrhe kako od političkih predstavnika tako i od pojedinaca, samih medija i predstavnika pojedinih državnih institucija. Sa druge strane vrlo malo se govori o sistematskim problemima svih manje brojnih naroda pa i Bošnjaka, a to su ekonomska pitanja. I dalje se nedopustivo malo govorilo i o kulturi, tradiciji i istoriji Bošnjaka u Crnoj Gori.

	Politika	Ekonomija	Društvo	Kultura
Vijesti	389	58	42	2
Dan	214	39	27	0
Pobjeda	239	44	32	1
Dnevne novine	221	42	38	0
Ukupno	1063	183	139	3

Tabela 2. Broj objava po rubrikama

U tematskom pregledu napravljena je jasna distinkcija između rubrika i tema jer su postojali slučajevi da su objave u vezi sa određenim temama bilježene i u drugim rubrikama. To posebno važi za teme politika i društvo (značajan broj političkih tema plasiran je u okviru rubrika društvo ili region-svijet). U ukupnom publicitetu posmatrane teme Bošnjaka u medijima, dominiraju političke teme, odnosno pominjanje termina Bošnjak/Bošnjaci u političke svrhe.

Grafikon 2. Tematska podjela publiciteta (broj objava)